

Litteratur om Ribe Amt.

Dr. Steen B. Bøcher har udsendt „*Vandmøller og andre Vandkraftudnyttelser i Ribe Amt*“. Denne Bog er sammen med Bidrag i Vejle Amts Aarvog at betragte som 2. Del af Forfatterens kendte Doktordisputats „Vandkraftens Udnyttelse i det sydlige Nørrejylland før og nu.“ Det er Lokalitetslister til Disputatsen. Men Bogen tynses ingenlunde af for Lægmand utilgængelig Videnskabelighed. Fremstillingen er tværtimod ligefrem, kort og knap. Her skildres alle Amtets 107 Møller. Først gives der Oplysninger om Møllens nuværende Tilstand, derpaa om Møllen i tidligere Tid og sluttelig anføres det store og mangeartede Kildemateriale, Forfatteren har benyttet. Endvidere har han paa tallose Rejser personlig undersøgt hvert Møllested. Det er derfor ogsaa en særdeles værdifuld og saare nyttig Bog, der er blevet Resultatet.

J. M. Lauridsen: „*Min Slægtshistorie*“ I—VI. Kun sjældent ser et saa digert slægtshistorisk Arbejde Lyset. Man maa beundre Forfatteren for dette Kæmpeværk. Fremstillingen har flere Steder sprængt den almindelige Form for den Slags Arbejder, idet ikke blot det biografiske Stof er bredt fortalt, men Bogen er samtidig spækket med en Mængde Folkeminstof og Lokalhistorie, især fra Vilslev. Værket giver saaledes meget mere, end Titlen lader ane, selv om Undertitlen siger, at det har „kulturhistoriske Noter“. Bogen er derved blevet mere livlig og letlæselig end de fleste Slægtsbøger, helt festlig er saaledes Skildringen af et Besøg hos Tang Kristensen, hvor en gammel Navneklud skulde tydes. (Herregaarden, der er broderet paa Kluden, skal muligvis nok symbolisere Kærgaard, men at slutte fra Broderiet til Kærgaards Udseende gaar ikke!). Værket omfatter Ø. Snede Slægten, der nedstammer fra Oluf Møller i Gøge Mølle, f. 1692, Birkedommer og Aschou Slægten, Vilslev Slægten, Slot Slægten fra Vilslev og Tækker og Jannik Slægten fra Jedsted. Bag i hvert Bind findes der Stamtavler, som letter Over-

blikket for Læseren. Lærer Carl Nielsen, Tjæreborg, har redigeret Værket.

Endnu to Slægtsbøger bringer meget Stof fra vort Amt, nemlig L. P. Borberg: „*Slægtbog over Familien Borberg*“ og P. H. Haahr: „*Slægten Haahr*“. Begge hviler de paa Studier, der begyndte omkring 1900. Borbergs Bog danner sammen med Suppleringer og nylig fremdraget Stof Grundlaget for hans Afhandling i nærværende Aarbog. Bogen er 2. udvidede Udgave af „*Stamtavler over Slægten Borberg*.“ Magister I. C. Hansen († 1944) har skrevet Bogens indledende Afhandling. Værket er et stort og overmaade grundigt Arbejde, hvilende paa et meget omfattende Kildemateriale. Slægten føres tilbage til 1463. Er der end enkelte Punkter, hvor der ikke er ført sædvanligt Bevis, er disse Steder dog underbygget saa godt, at man tør følge Forfatteren. Mens Borbergslægten væsentlig omfatter Storbønder og Proprietærer, Præster, Degne o. a. Embedsmænd, bestaar Haahrslægten mest af jævne Gaardmænd, selv om her ogsaa er en hel Del Præster og Degne. Slægten Haahr fører sine Aner tilbage til 1596 til Raadmand i Kolding Søren Jørgensen Haard. Stamtavlen er isprængt meget biografisk og kulturhistorisk Stof, ja hist og her en bredere digterisk Livsskildring. Det giver en livlig Afveksling i det iøvrigt strengt nøgterne genealogiske Stof.

Roar Skovmands Doktordisputats: „*Folkehøjskolen i Danmark*“, der høstede saa megen Anerkendelse ved det offentlige Forsvar, er paa en Gang et videnskabeligt Værk og en folkelig Bog. Bygget op paa grundige Studier giver Værket en saare interessant og ny Redegørelse for Sammenspillet mellem det folkelige og det politiske Liv, gør grundig Rede for Oprindelsen fra de kundskabsprægede Bondeskoler og fra de mere vækkelsesprægede Skoler i Rødding — Askov og Dalum og Bevægelsens videre Udvikling til et godt Stykke hen i Provisorietiden. Her er gode Oplysninger om Askov, mens Amtets andre Højskoler kun nævnes i Forbifarten. Endvidere har Skovmand i Serien „*Vi og vor Fortid*“ udgivet „*Højskolen gennem 100 Aar*“, hvor Skildringen er ført op til vore Dage. Naar man tænker paa, at det var i 1942, Skovmand udsendte sit store Arbejde om „*De danske Skattefund fra Vikingetid*“, kan man sige, at Doktoren er lige godt hjemme i begge Ender af Historien! Og man beundrer den kolossale Arbejdsevne, han er i Besiddelse af! —

„*Danmarks Folkehøjskole 1844—1944*“, redigeret af J. Th. Arnfred. Lars Bækhoj og C. P. O. Christiansen er lagt an paa

en anden Linie; det er et Festskrift, som Undertitlen ogsaa siger, udgivet af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler. Den bringer ogsaa Oplysninger om baade Skoler og Mænd fra Amtet. — I »Minder fra Højskolen« ved N. Olav Nielsen har Ingeborg Appel skrevet smukt og personligt præget om sin Moder *Charlotte Schrøder*, »den første Højskolemor«.

I »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed« giver P. V. Glob i »Studier over den jyske Enkeltgravskultur« et betydeligt Bidrag til vor Egn's Arkæologi.

»Mere end Mandsværk« hedder det 10. Bind i Salomon Frifelt og Tobiassen Kragelunds nu saa velkendte Kulturserie. Frifelt skriver atter smukt og fyndigt om Medaljefolk og Rydningsmænd med stærke Viljer og stærke Næver. Uden Forfatteren siger det direkte, lader han det tone ud fra hver Skildring: det var deres Indsats, hvad er din? Kragelund fortæller om Højtid og Fest og de Skikke, der knyttede sig dertil omk. 1880 i Hunderup Sogn. Under Skildringen af et Julegilde gengives Samtalen, som den kunde forme sig ved en saadan Lejlighed. Det er fornøjelig fortalt Folkemindestof. — I Ribe Stifts Aarbøger 1944 findes som sædvanlig et »Brev fra Ribe Bispegaard«. Denne Gang skriver Biskop Scharling indtrængende om Problemet Kirkens Isolation og hævder, at Kirkens Løsen er: med Kristus for Folket. Seminarieforstander Helge Haar fortsætter sine Bidrag til *Ribe Stifts Bisperække* med livfulde Skildringer af Elias (Helias) og Radulf. Pastor Henrik Laursen fortæller Minder fra *Aastrup* — *Starup Sogne* og Tage Jensen fra sin 10-aarige Præstegering i *Vorbasse* — *Hejnsvig*. Ved H. P. H. Novrup er gengivet *Th. Hulegaards Afskedsprædiken* i Bryndum—V. Nebel 1799, og A. Malling skriver om *Salmedigteren, Lærer J. M. Kaas i Gredsted*. — »Esbjerg By- og erhvervsøkonomiske Oversigter« lønner det sig ogsaa at gøre Bekendtskab med; her faar man paa en nem Maade Orientering i den nye Købstadhistorie.

En af Historisk Samfunds gode Venner, Medarbejder og tidligere Bestyrelsesmedlem, Pastor emr. M. H. Nielsen, Aabenraa, er blevet Fattigvæsenets kyndige Historiker. Som eet Resultat af sine Studier har han udsendt en fortrinlig og velskrevet Bog: »*Fra slesvigsk Fattigvæsens Fortid*«. Interessant er det at se den Forskel, der var paa adskillige Forhold i Hertugdømmet og paa vor Egn. I »*Øster Horne Herred*«, som omtales nedenfor, findes S. 215 en beklagelig Fejl, idet der staar, at afdøde

Bankpræsident G.M.Lauridsen har skænket Ligkapellet til Horne Kirke. Det er imidlertid skænket af afdøde Gdr. Bertel Madsen og Hustru, Malle, senere Horne. H. K. K.

H. K. Kristensen: „*Øster Horne Herred*“. Paa den Mindesten, som Historisk Samfund lod rejse ved Endrupholm for Dr. Oluf Nielsen, staar indhugget: „Vestjyllands og Københavns Historiker“.

Og det er med god Grund, dette Eftermæle føjes til den kendte Historikers Navn. For Dr. O. Nielsen blev gennem sine Skildringer fra vestjydske Herreder den egentlige Grundlægger af vestjysk Egnshistorie.

Og det følte inden for Egnens historisk interesserede Kredse som et Savn, at Dr. O. Nielsen ikke naaede at gennemføre sine Arkivstudier for Øster Horne Herreds Vedkommende.

Man regnede med, at der fra Dr. O. Niensens Haand henlaa et ufuldendt Manuskript med Materiale til en Del af Ø. Horne Herreds Historie. Derfor skete for nogle Aar siden fra forskellige Sider en Henvendelse til Vestjyllands mest kendte og mest grundige nulevende Historiker: Førstelærer og Forfatter H. K. Kristensen, Lunde, om at gennearbejde og udgive dette mulige Manuskript .

H. K. Kristensen paatog sig Arbejdet. Men det viste sig, at det formodede Manuskript indskrænkede sig til nogle faa spredte Optegnelser. H. K. Kristensen gik da selv i Gang med det store Forarbejde med de mange Arkivundersøgelser for at skabe det Værk om Øster Horne Herred, som Dr. Oluf Nielsen ikke naaede.

Resultatet af H. K. Kristensens flittige Arbejde gennem en Aarrække foreligger nu i det store, man tør næsten sige: monumentale Værk: „*Øster Horne Herred*“.

Og lad os sige det straks: Der findes i hele Kongeriget Danmark kun faa Herreder, der er saa systematisk historisk gennearbejdet og skildret, som Øster Horne Herred nu er blevet ved H. K. Kristensens Værk.

Kristensen har opbygget sit Arbejde paa den Maade, at han først gir en sammentrængt, men grundig Skildring af Herredet som samlet Enhed: Naturforhold, Oldsagsfund, der tegner Bygdeforholdet gennem de skiftende Tider — Herred, Ting og Retsvæsen — Fællesskab. De økonomiske Forhold, Landgilde og m. m.

Derefter gaar Forfatteren over til en udførlig Skildring af

Herredets enkelte Sogne for sig, saaledes som deres Historie og Udvikling tegnes gennem Arkivmaterialets nøgterne Beretninger med Navne og Aarstal.

De mange forskellige Felter inden for det enkelte Sogns Historie og Udvikling skildres udførligt: Bebyggelse og Opdyrkning. De forskellige Gaardes Ejerforhold, saa langt tilbage i Tiden Arkiverne kan gi Underretning. Kirkernes Historie. De forskellige Præster i Sognet. Skolevæsenet med de mange Lærere.

Forfatteren bruger kun sjældent det raa ubearbejdede Arkivstof. Kun hvor det bedre tegner Datids Forhold og Tænkemaade, gengives de gamle Dokumenter i deres fulde Ordlyd. Ellers bruger Forfatteren den Fremgangsmaade i et levende og fængslende Sprog at gengi, sammendrage eller sammenarbejde Arkivernes mange — ogsaa nu og da modstridende Oplysninger.

Derved bliver Kristensens Værk ikke blot saa solidt underbygget, saa man Gang efter Gang under Læsningen maa undre sig over den overvældende Mængde af Oplysninger, som her er samlet sammen. Men hans Bog bliver ogsaa — hvad historiske Værker undertiden skyldes for ikke at være — saa letlæselig, saa man for mange Afsnits Vedkommende læser det optaget og i Spænding som en moderne Rejseskildring.

Alene Kristensens Skildringer af Herregaardene Nørholm, Lindbjerg og Agerkrog, tildels ud fra Studier og Fund i det store Nørholms Arkiv, eller Redegørelsen for Udgravningerne af Knubholm og Sct. Gertruds Kilde ved Sig gir hver for sig Værket Værdi langt ud over den stedlige Kreds.

Og der er Bogen igennem en Mængde af værdifulde kulturhistoriske Træk og Oplysninger, som hæver Værket fra lokal til almen historisk Interesse. Blot for at nævne et Par enkelte Træk blandt mange:

Hans Skades harmfrysende Brev fra 1636 til Sønnen Niels Skade, da denne sidder fast i Gælds fængselet nede i Leiden, er et morsomt baade menneskeligt og kulturhistorisk Dokument.

Eller de 11 Ølgodbønders Klage 1761 til Biskop Brorson over Herremand og Regimentsskriver Peder Saxesens haarde Fremfærd mod Ølgod Kirke. For at skaffe Plads har Herremanden bl. a. indsnævret Stolestaderne, saa „et Menneske har ganske ondt ved at skubbe sig derind, og naar vi ere indkomne, kan vi langt mindre falde paa Knæ og forrette vor Andagt“.

I et lille Glimt vises her, at trods Reformationens Stormvejr

og trods Katolicismens officielle Afskaffelse mere end hundrede Aar tilbage i Tiden, saa holdt dog Menigmand fremdeles fast ved den tilvante Form for Gudsdyrkning.

Og det kendte ejendommelige Forhold, at der bag ved Folkets Sagn og Overleveringer næsten altid ligger en eller anden historisk Realitet, er her stadfæstet adskillige Gange. Bl. a. er det kendte Sagn om Kapellet ved Ølgod Kirke, der af Herremanden paa Lindbjerg sælges (eller tabes i Spil) til Herremanden paa Nørholm, nu løftet ud fra Sagnets Dunkelhed og ind i een med gamle Regninger, Skrivelser og Kæremaal underbygget historisk Virkelighed. — —

I denne korte Omtale af H. K. Kristensens Værk skal ikke forsøges en Sammenligning eller Vurdering mellem de to vestjydske Historikere: H. K. Kristensen og afdøde Dr. Oluf Nielsen. Vi vil kun pege paa, at H. K. Kristensen som den nulevende har Adgang til at udnytte nye Fund, nye Kilder og paa visse Omraader nyere Metoder, som ikke i Datiden stod til Raadighed for Dr. O. Nielsen. Derved er Kristensens Værk om Ø. Horne Herred blevet mere fyldigt og udførligt, end det havde været muligt at skrive det for en Menneskealder siden.

Kristensen har med sit stort anlagte Værk om Ø. Horne Herred baade lettet og vanskeliggjort Arbejdet for kommende Sognebogsforfattere inden for Herredet!

Ved at udføre en stor Del af det vanskelige Efterforskningsarbejde inden for Arkiverne har han i høj Grad lettet Arbejdet for Herredets Stedshistorikere.

Men samtidig har han ogsaa gjort det ret vanskeligt at finde virkelig nyt og værdifuldt Arkivstof frem de seks Sogne vedrørende, som han ikke allerede har haft i Hænde.

„Øster Horne Herred“ er i Lighed med H. K. Kristensens tidligere Bøger et solidt og grundigt historisk Arbejde, som Egnens Folk bør skønne paa og være stolte over paa deres Hjemegns Vegne.

Det er et Værk, der samtidig dækker og rækker ud over det stedlige Omraade, det er knyttet til. Og det vil stedse i Fremtiden indtage en fornem Plads inden for dansk Egnshistorie.

Bogen „Øster Horne Herred“ er i smukt Udstyr trykt hos Bogtrykker K. Rosendahl, Esbjerg, og er udgivet af Hist. Samfund med Støtte fra Arbejdsministeriet og Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse. Derfor kan Værket sælges til en forholdsvis billig Pris.

Salomon Frifelt.